

Іщук С. І., Гладкий О. В.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Одним із найважливіших факторів, що визначають розвиток міст та агломерацій є їх суспільно-географічне положення. Саме його особливості справляють вирішальний вплив на формування територіальної і функціонально-компонентної структури агломерації, визначають напрями і характер її подальшого розвитку та спеціалізації, участь у міжнародному та регіональному географічному поділі та інтеграції праці. Суспільно-географічне положення формується на макро- мезо- та мікрорівнях. Для такої складної системи, як Київська господарська агломерація, яка характеризується виключно важливим значенням та різноплановим проявом на внутрірайонному, загальнодержавному та міжнародному рівнях доцільно чітко розрізнити та дослідити всі види СГП [6].

Київська господарська агломерація акумулює в собі столичні функції (політичні, дипломатичні, культурні, духовні, репрезентативно-туристичні, науково-інноваційні, освітні, прогресовизначальні, тощо), які максимально орієнтовані на міжнародний рівень, сприяють інтеграції України у світове та європейське співтовариство, адаптації населення та господарства до умов глобалізованого суспільства. У зв'язку з цим, комплексна оцінка суспільно-географічного положення Києва та агломерованих територій дозволить зробити висновки про особливості їх розвитку в контексті східноєвропейських столиць, допоможе встановити їх роль у інтегративних процесах регіону.

Макроположення. Київська господарська агломерація розташована в південно-східній частині Східної Європи

на перетині транс'європейських магістралей широтного і меридіонального напрямів. Загалом, вона займає вигідне положення, оскільки знаходиться в потужному вузлі комунікацій, завдяки чому включена у культурно-духовне, політичне, економіко-господарське та науково-освітнє життя регіону. Ядро агломерації - м. Київ - виникло на цьому місці понад 1500 років тому і за своїм віком належить до найстаріших європейських міст (Братислава, Софія, Будапешт). Його історико-культурний, науковий і господарський потенціал виключно важливий для європейського розвитку та інтеграції. Сумарна бальна оцінка ролі Києва серед столиць Східної Європи поставила його на третє місце після Москви та Праги (табл. 1) [1;5]. При проведенні бальної оцінки було використано показники давності виникнення міста, кількості населення, кількості об'єктів культури, що мають міжнародне і світове значення, кількості вищих навчальних закладів, промислових підприємств, доцентрових транспортних магістралей, а також привабливість міста для міжнародного туризму [2;7;8]. Наведені показники ставлять Київську агломерацію на досить високий рівень серед інших столиць регіону.

Однак, суспільно-географічне положення Київської господарської агломерації на макрорівні має досить суттєві лімітуючі фактори – значну просторову віддаленість від головних східноєвропейських столиць і досить низький рівень територіальної зв'язаності. Саме тому, розрахунки потенціалу СГП Київської господарської агломерації у порівнянні з іншими столицями Східної Європи виявили

середній рівень вигідності його положення (табл. 1.).

Таблиця 1.
Потенціал суспільно-географічного положення Києва
серед столиць Східної Європи

	Сумарна оцінка ролі міст в Східноєвропейському регіоні, бали	Лінійні відстані від Києва, км	Потенціал СГП
Москва	33	757	0,21
Мінськ	15	437	0,43
Кишинів	10	398	0,35
Рига	15	840	0,38
Вільнюс	13	592	0,46
Таллінн	20	1067	0,28
Варшава	26	693	0,37
Прага	30	1144	0,33
Братислава	21	1006	0,48
Будапешт	26	900	0,42
Бухарест	19	745	0,31
Софія	18	1020	0,29
Київ	28	0	0,32

Київ дещо віддалений від основного ядра європейських інтеграційних макропроцесів, локалізований далі на схід і південь. Вигідність цього положення полягає у тому, що він виступає транспортною, господарською та політико-адміністративною основою транзитних коридорів Європа-Азія та Європа – Причорномор'я [9], а недоліки – крайньому розташуванні (Москва, що має найбільшу кількість сумарних балів в Східній Європі займає ще менш вигідне положення через цей факт), що проявляється в недостатній інтеграційній адаптивності Києва та низькому рівні розвитку міжнародних столичних функцій, недостатньому залученні до політичних, бізнесових та культурних процесів регіону.

Щоправда, сучасний Київ активно розвиває міжнародну діяльність і наближається за своїми стандартами життя, розвитку господарства та інфраструктури до показників більшості столиць Східної Європи, однак для посилення його тяжіння і зв'язаності із східноєвропейським центром необхідна

серйозна функціональна перебудова господарства та широка політична і пропагандистська робота.

Отже, в геополітичному відношенні, макророзташування Києва визначається як буферне між Східноєвропейським та Азіатським полюсами росту. Водночас, сумарний потенціал господарства і культурно-наукової сфери Києва окреслює значні перспективи його розвитку власне як майбутнього центру східноєвропейських інтеграційних і трансформаційних процесів. Формування столичних функцій Києва сприятиме більш швидкому його входженню до співдружності столичних міст Східної Європи, посилить значення та роль в загальноєвропейському контексті. Досягнення цієї мети виступає стратегічним завданням нашої держави національного рівня.

Мезоположення. В Україні Київська господарська агломерація займає північні території по відношенню до інших великих агломерацій, міст-мільйонерів та обласних центрів. Вона лідирує серед них за кількістю населення та за

сумарним потенціалом господарського, культурного, інноваційного та науково-освітнього розвитку. Загалом, агломерація має досить вигідне СГП мезорівня. До неї збігаються головні транспортні магістралі країни, вона має сприятливі фізико-географічні умови розташування та територіально наближена до родовищ мінеральної сировини і будівельних матеріалів, джерел водних, паливних та енергетичних ресурсів. Однак, близькість до державного кордону України, децентралізація положення та недостатній рівень розвитку і господарського освоєння периферійних неагломерованих територій Столичного суспільно-географічного району негативно впливають на сумарний потенціал СГП, на рівень зв'язаності і ефективності комунікацій. Побудоване поле потенціалу СГП Київської агломерації на загальнодержавному рівні свідчить про високий статус її території в системі агломерацій-мільйонерів та обласних центрів України. Однак найбільший потенціал і, відповідно, ефективність суспільно-географічного положення притаманна містам Придніпров'я (Дніпропетровськ, Запоріжжя) та центральних областей країни (Черкаси, Кіровоград) (рис. 1). Як видно з

наведеної картосхеми, Київська агломерація посідає значне місце у структурі СГП обласних центрів України. Завдяки найвищому сумарному показнику розвитку серед інших агломерацій та обласних центрів України (який був розрахований на основі бальної оцінки чисельності населення, промислового розвитку, сфери обслуговування, транспорту і зв'язку та ін.) [3;4], Київська господарська агломерація взяла на себе функції консолідації, "зв'язування" території, внутрідержавної господарської, політичної та культурно-духовної інтеграції. Це яскраво ілюструє поле потенціалу СГП обласних центрів України, де ізолінії потенціалу м. Києва охоплюють переважну більшість центральних і східних районів нашої держави (Вінницьку, Черкаську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Запорізьку, Полтавську, Харківську області), а також регіони Причорномор'я. Ослаблення СГП Київської агломерації через північне розміщення проявляються перш за все на мезорівні і не справляють істотного значення на внутрішні показники розвитку господарства. Навпаки, розміщення подалі від регіонів високого промислового і агропромислового навантаження об'єктивно сприяло всебічному розвитку

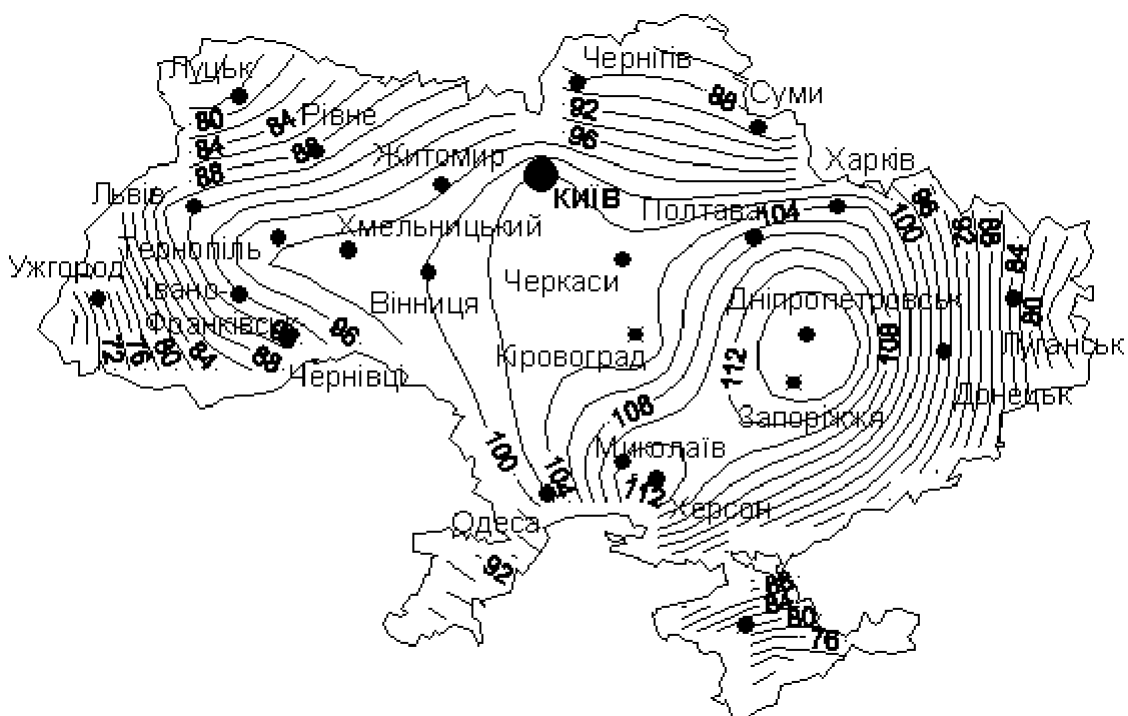

Рис. 1. Поле потенціалу суспільно-географічного положення обласних центрів України

високотехнологічних, наукоємних галузей господарства, освітньої, культурної і духовної сфери, а також історично встановлених столичних функцій.

Отже, суспільно-географічне положення Київської господарської агломерації на мезорівні сприяє стійкому поширенню міжнародних політичних, господарських та соціальних інтегративних процесів на інші території України, активно залучає їх до участі у східноєвропейському співробітництві та географічному поділі праці. Віддаленість Києва від територій високого господарського освоєння і концентрації населення потребує компенсації за рахунок розвитку мережі комунікацій, або, в майбутньому, передачі частини міжнародних та репрезентативних функцій іншим великим містам України (Харкову, Дніпропетровську, Одесі, Львову). Такий перерозподіл можливий при формуванні надмірної концентрації означених функцій в столиці, за якої збалансований

комплексно-пропорційний розвиток Києва буде неможливий. Він сприятиме ще більш глибокій внутрішній інтеграції, посиленню міжнародної співпраці, забезпечить сталий регіональний розвиток.

Мікроположення. Київська господарська агломерація займає центральне положення в столичному суспільно-географічному районі України. Вона межує на заході і сході із середньорозвиненими районами Українського Полісся (Чернігівська, Житомирська області) та лісостепу на півдні (Черкаська область). На півночі Київська агломерація наближається до державного кордону України з Білоруссю та Російською федерацією, що позитивно впливає на налагодження партнерських зв'язків. Однак, потужним лімітуючим фактором розвитку північного напрямку є близькість від зони відчуження Чорнобильської АЕС.

На всій території Київської агломерації простежується високий рівень

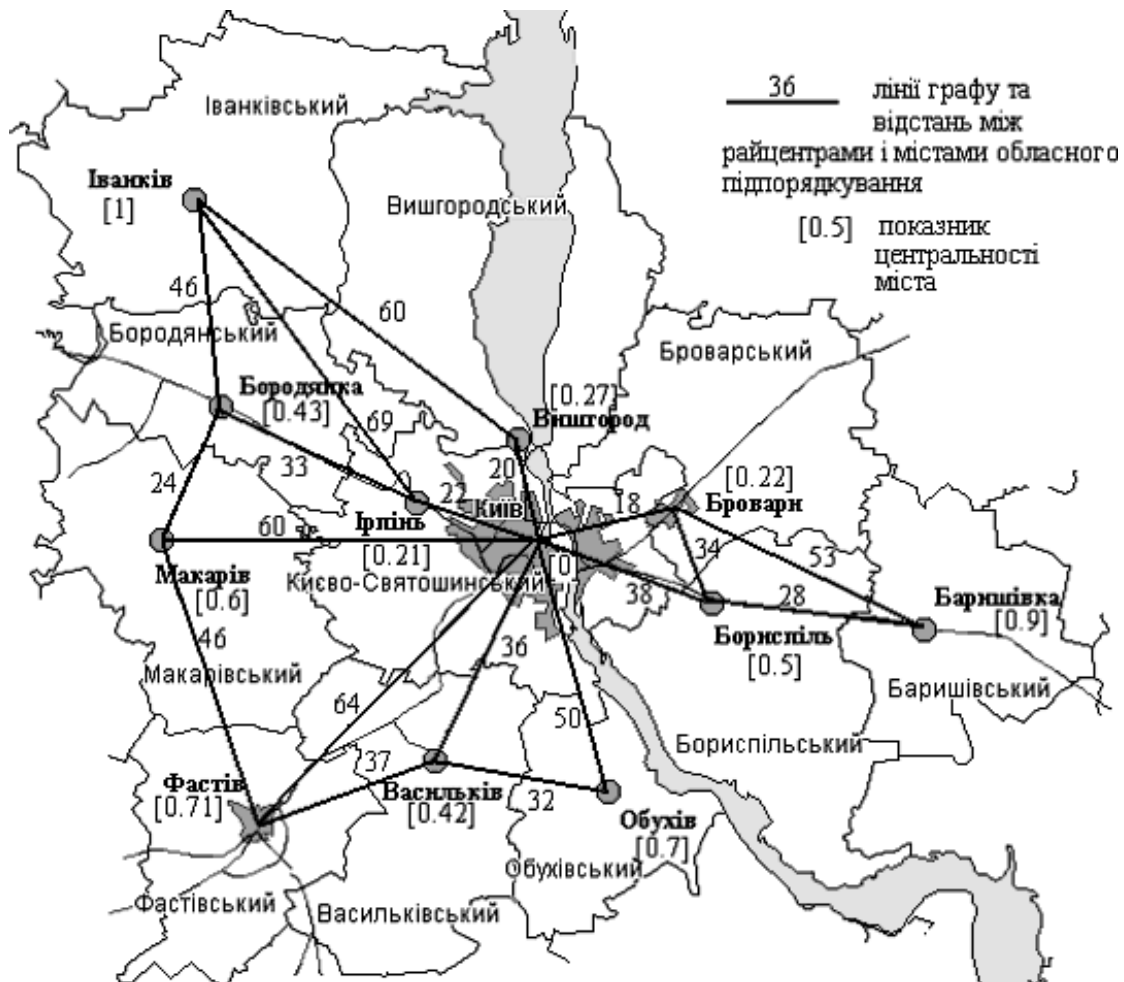

Рис. 2. Граф транспортно-географічного положення агломерованих міст-супутників Київської господарської агломерації

централізації і підпорядкування периферійної зони потребам столичного міста. Це яскраво ілюструє граф транспортно-географічного положення (ТГП) м. Києва та районних центрів і міст обласного підпорядкування агломерації (рис. 2.). До Києва збігаються всі головні транспортні магістралі регіону, для забезпечення його потреб в селитебних територіях, енергії, матеріалах, продукції промислового та агропромислового виробництва функціонують агломеровані поселення і міста-супутники, максимально територіально пов'язані з ядром агломерації. Вони розташовані з дотриманням вимог концентричності і скупченості та формують поясно-секторну структуру регіону.

Положення Києва в системі транспортних шляхів і комунікацій підтверджується і значенням показника центральності міста, розрахованого за методами і моделями теорії графів. При аналізі графу транспортно-географічного положення Київської агломерації відразу можна відзначити гіпертрофований розвиток її правобережної частини (переважно південно-західного та північно-західного напрямів) і недостатній розвиток – лівобережжя. Північні регіони агломерації мають значно послаблене ТГП через віддаленість від ядра та відсутність надійних швидкісних шляхів сполучення, зокрема залізничних. Саме тому, Іванків займає найменш вигідне транспортно-географічне положення в системі. Недостатній розвиток комунікацій лівобережної частини агломерації сформувався через відносно невеликий час та низьку інтенсивність освоєння території, а також внаслідок ускладнених зв'язків із правобережжям через вісь русла Дніпра. Таким чином, для агломерації характерний векторний розвиток переважно у північно-західному та південно-західному. Це призводить до диспропорцій у системі господарської

діяльності, природокористування, транспортних комунікацій, ускладнює розселенські та соціальні проблеми.

Найвигідніше ТГП в регіоні отримали агломеровані міста першого порядку, що характеризуються найвищим показником центральності (0.2-0.3) – Бровари, Вишгород, Ірпінь. Середні значення центральності (0.4-0.6) притаманні містам Бориспіль та Васильків (які належать до групи агломерованих міст першого порядку, а також Макарову та Бородянці (міста другого порядку). Мінімальні показники центральності характерні для Фастова, Обухова і Баришівки (0.7-0.9).

Показники центральності положення окреслюють рівень інтегрованості міст, їх мешканців та господарських підприємств в систему агломерації, інтенсивність і характер зв'язків із Києвом з метою доповнення та розвантаження його функцій. Найбільші потенційні можливості реалізації перелічених характеристик притаманні містам першої та другої групи. Саме вони складають основу Київської агломерації. Місто Київ в системі ТГП виступає не лише як акумулююче ядро, до якого збігаються всі шляхи сполучення, а також як центр транзиту і зв'язків півночі і півдня, лівобережжя і правобережжя. Внаслідок цього, а також через відсутність замкнених кільцевих магістралей, виникає істотне перевантаження столиці, яка виконує не притаманні їй.

Суспільно-географічне положення Київської господарської агломерації на мікрорівні визначає ступінь зв'язаності Києва та агломерованих поселень, на основі яких формуються специфічні господарські зв'язки розвантаження, доповнення та обслуговування потреб столиці. На основі цих зв'язків, їх інтенсивності та функціональної спрямованості, а також на основі інших умов та факторів агломерованих територій, Київ поступово позбавляється

нетипових для столичного міста господарських функцій, які переносяться у агломеровані супутники. Таким чином, суспільно-географічне положення виступає на мікрорівні одним із впливових факторів формування міжнародних та репрезентативних функцій міста, сприяє формуванню раціональної територіальній організації і комплексно-пропорційному розвитку агломерації.

Отже, Київська господарська агломерація займає доволі вигідне суспільно-географічне положення в контексті столиць східноєвропейського регіону. За умови чіткого збалансованого розвитку міжнародних інтеграційних процесів, вдосконалення комунікацій та формування клімату відкритості і прозорості вона буде відігравати важливу систематизуючу та координуючу роль в східноєвропейському регіоні.

1. Дронов В. П. ЭГП как система рентных отношений // Известия РАН. сер. Географическая. – 1998. - №2. – С. 109-113.
2. Знаменитые города и столицы мира. (Справочник). – Ростов-на-Дону: изд-во Феникс, 2000. – 512 с.
3. Івченко А. Міста України. Довідник. – К.: НВП Картографія, 1999. – 136 с.
4. Ковтун В.В., Степаненко А.В. Города Украины. Экономико-географический справочник. – К.: Вища школа, 1990. – 279 с.
5. Лажник В. И. Использование синтетических показателей в расчете интегрального потенциала ЭГП // Теоретические проблемы социально-экономической географии и совершенствование подготовки учителя: Тезисы докладов на Всесоюзной научно-практической конференции. – Смоленск, 1991. – ч.1. – с. 52-53.
6. Лаппо Г. М. География городов: учеб. пособие для геогр. ф-тов вузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.
7. Слука Н. А. Экономико-географический проблемы столичных городов стран Восточной Европы: Учеб. Пособие. – М.: Изд-во Московского государственного университета, 1994. – 116 с.
8. Страны и народы. Науч.-попул. геогр.-этногр. изд. в 20-ти т. Зарубежная Европа. Восточная Европа. / Редкол. В. П. Максаковский (отв. ред.), Ю. В. Иванова и др. – М.: Мысль, 1980. – 349 с.
9. T. R. Reid The New Europe // National Geographic Magazine. – 2002. - Vol. 201. NO 1. – January. – P. 32-47.